

УДК 378

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Кравцова Л.О., Манойло І.С.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Кравцова Л.О., Манойло І.С.

В статті розглядаються загальні питання методики викладання російської мови з погляду педагогічної майстерності. В основу викладання взяті провідні принципи дидактики та теорії і практики виховання. Основна увага зосереджена на принципах опори на позитивні взаємовідношення, пошук умов, які б забезпечували приємні переживання учасників навчального процесу та опанування уміннями культури усного й письмового мовлення.

Ключові слова: основи методики викладання мови, позитивні переживання, культура міжособистісного спілкування.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

Кравцова Л.А., Манойло И.С.

В статье рассматриваются общие вопросы методики преподавания русского языка с точки зрения педагогического мастерства. В основу методики преподавания русского языка взяты принципы дидактики, теории и практики воспитания, основанные на организации положительного межличностного общения в процессе изучения языка.

Ключевые слова: основы методики преподавания языка, положительные переживания, культура межличностного общения.

METHODIC OF TEACHING A RUSSIAN LANGUAGE

Kravzova L.O., Manoylo I.S.

A problem of methodic of teaching a Russian language itself is examined in the article as a component of educational mastery. Major didactic and

theory and practice principles are taken as a basis of methodic of teaching a language. The main attention in the article is given to principles of educating students, which would create positive and pleasant feelings among them. To this principles belong: supporting positive student's attitude, showing pictures and the other materials, which illustrate a lection, etc.

Key words: methodic of teaching a Russian language, positive emotions, culture of written language, a method of convincing.

Досвід викладання російської мови в школі та університеті переконує нас у тому, що в період самостійності України як окремої держави виникло безліч морально-політичних проблем. Національно збентежені люди, що мали безліч проблем у період входження їх в СРСР, піднімають безліч проблем націоналістичного гатунку. Щоб їх не загострювати й не ображати, нами розроблені й упроваджуються нові позитивні підходи до вивчення російської мови. Суть їх полягає у таких двох обставинах. Перша обставина – це те, що українська мова як окрема одиниця виникла раніше, ніж російська (на 600-700 років, про що є повідомлення у дослідженнях зарубіжних авторів, як наприклад у Я. Славутича). Друга обставина полягає у тому, що російською мовою розмовляє велика кількість народу і те, що вона визнана міжнародною як і англійська.

Виходячи з цього констатуємо факт зацікавленості у російській мові як у дисципліні, що є надзвичайно складною. Вона численними елементами пов'язана з безліччю наукових напрямків теоретичного й практичного характеру. З погляду високої теорії методики викладання дисципліни вона є не тільки загально педагогічною, але морально-духовною і поведінковою (прикладною) дисципліною. Справді, як прикладна дисципліна, вона має прямиий стосунок до визначення її меж. Вони то розширюються, то звужуються. Особливо це стосується методики викладання російської мови для іноземних громадян. В нашому дослідженні було обрано методику викладання російської мови для іноземних студентів на підготовчому відділенні Центру Міжнародної освіти. Складність і особливості дослідження пояснюються такими причинами:

1. В Харківському національному університеті навчаються абітурієнти з різних країн світу, які досить різко відрізняються один від одного як з боку артикуляції, так і постанови голосу взагалі.
2. Переважна більшість іноземних студентів, крім своєї рідної (найчастіше пов'язано зі східними регіонами) не володіють жодною з міжнародних.
3. Як правило, учні й студенти підготовчих відділень не володіють достатнім рівнем і загальною культурою. І тут виникає безліч супутніх ускладнень, які є не тільки мовознавчими, але й історико-національними, етнічними, соціальними, педагогічними. І зв'язку з цим доводиться розв'язувати безліч питань поведінкового і міжособистісного спілкування.

Щодо питання методики вивчення російської мови як іноземної існувала проблема слабкої загальної мовної (мовленнєвої) підготовки всіх студентів, які прибувають до Харкова. Якщо в царській Росії існувала проблема навчання царів і їхніх помічників рідній мові, то вона здійснювалась на основі іноземної мови (найчастіше – французької). Діти дворян користувались з дитинства іноземними мовами (французькою, німецькою) і завдання розв'язувати проблеми їхнього впливу на своїх підданих, на народ розв'язувалось окремо. Найкращим і визнаним способом впливу на підлеглих людей (народ) було і є слово, голос, мова, мовленнєва діяльність. І тому кожне з названих понять було окремим утворенням, бо містило в собі певну конкретну сутність. І хоч сьогодні Росія існує як незалежна держава й користується відповідно російською мовою як державною, яка стала й міжнародною, залишається проблема методики її вивчення. Пов'язується це з тією обставиною, що частина народів Європи пов'язують існування ЄСРП з обов'язковим вивченням російської мови.

Погоджуючись з позиціями авторів щодо сутності методики вивчення російської мови як науки й дисципліни педагогічної, ми водночас розглядаємо її як окрему галузь дослідження. Унікальним є феномен сприйняття мови багатомільйонного народу та ознайомлення з характером усного мовлення і мовленнєвої діяльності взагалі. Ще й на сьогодні статус методики мови не одержав свого повного розвитку.

Дослідження Я.А. Коменського, К. Істоміна, Ф.І. Буслаєва, О. Потєбні, І.І. Срезневського, К.Д. Ушинського, А. Булаховського, твори яких стали фундаментом для вивчення сучасного стану методики вивчення рідної та іноземної мови, є важливими джерелами інформації. Вони дають можливість зрозуміти такі поняття, як мова, мовлення, мовленнєва діяльність, культура мови й мовлення, функції мовлення, розвиток рідної і іноземної мови, історико-педагогічний аналіз сутності методики вивчення мови як соціального і політичного феномену. Нашим завданням було та залишається намагання нейтралізувати політичний аспект, замінити його морально-духовним і психологічним.

Як основний засіб спілкування, мова є і фактором морально-духовного розвитку людини, бо жодна реакція, дія, життєдіяльність взагалі не існують поза живим процесом міжособистісного спілкування, мовленнєвої комунікації, культурою висловлювання.

В роботі з українськими й іноземними студентами необхідно користуватись соціально-політичними та державно-економічними реаліями, які змінюють не загальний статус російської чи української мови, але вимагають переорієнтації у викладанні суміжних з даною проблемою усіх інших питань морально-психологічних і педагогічних аспектів загального мовлення. Особливо це стосується педагогічної діяльності. З погляду професійної майстерності викладача університету ми кваліфікуємо його мовну культуру як основний показник педагогічної майстерності. Тому методика викладання російської мови, набуваючи статус педагогічної дисципліни, стає окремою педагогічною наукою, а педагогіка складовою частиною виховання і освіти студентів.

Шлях до професійно-педагогічної майстерності довгий. Він триває все свідоме життя спеціаліста. Але певним мінімумом показників він мусить володіти вже в перший рік після закінчення вузу.

Загальний соціальний, філософсько-світоглядний характер практичної професійно-педагогічної майстерності викладача російської мови входить до числа державних і політичних завдань з погляду визначальної і універсальної її ролі в розвитку всього суспільства й цивілізації. У зв'язку з цим аналіз ідей прогресивних діячів минулого й сучасного є корисним, бо дає можливість оцінити значення професійної мовленнєвої і методичної компетенції педагога, який визначає пози-

тивні тенденції розв'язання соціальних проблем, що допомагає відмовитись від негативного досвіду і забезпечувати позитивний вплив на вдосконалення навчально-виховного процесу в роботі з іноземними студентами. Як активний засіб вивчення російської мови іноземними й українськими студентами є порівняльний аналіз виникнення і розвитку обох споріднених мов: російської і української.

Аналізуючи погляди класиків філософів стародавнього й сучасного періоду, можна дійти висновку, що вимоги до особи та діяльності викладача мають багато спільного: високий рівень вихованості, моральності особи педагога, який в свою чергу своєю загальною високою гуманістичною спрямованістю повинен визначати загальний позитивний вплив процесу вивчення російської мови на студентів різних країн світу, щоб забезпечити єдність впливу на їхні світоглядні позиції і позитивне ставлення до народу – носія мови, яка вивчається.

Найбільш яскраво ця думка висловлена Я.А. Коменським. Вона полягає у тому, що вчитель повинен так, працювати, щоб його учень не сидів на уроці без думки в голові й без справи (діла) в руках. Вчити слід добре. А К.Д. Ушинський висловився у зв'язку з цим ще конкретніше: «Воспитатель, стоящий вровень с современным ходом воспитания, чувствует себя живым, деятельным человеком великого организма, борющегося с невежеством и пороками человечества, посредником между всем, что было благородного и высокого в прошедшей истории людей, борющихся за истину и благо. Он чувствует себя живым звеном между прошедшим будущим... его дело, скромнее по наружности, одно из величайших дел истории» [1].

Якщо розглядати майстерність вчителя з погляду його готовності до виконання своєї професійної діяльності – навчання мови – можна виділити такі основні складники, як:

- присвоєння російською мовою знань про навколишній світ, ознайомлення з методами наукового його сприйняття та розуміння місця людини в цьому світі;
- володіння загальною професійно-мовленнєвою культурою;
- засвоєння ідей про унікальність індивідуальних і вікових особливостей студентів;

- оволодіння культурою та технікою мови й мовлення таким чином, щоб уміти думати цією мовою.

Останні соціально-політичні події і переорієнтації держав колишнього СРСР на розвиток пріоритетів національної держави окремої особистості, а разом з цим зміна системи освіти дали поштовх до того, що почали переглядатись як самі методологічні засади вивчення, так і методи аналізу результатів. З'явилися нові літературні й архівні джерела, що значно розширили уявлення про людину, її можливості, екологічні зв'язки зі світом людей, речей, довікіллям, з Космосом, з вивченням різних мов світу. І саме в таких умовах методика викладання російської мови для українських та іноземних студентів вимагає врахування широкого кола міжнародних завдань, особливо в оцінках і переоцінках недавнього минулого, сучасного та майбутнього. Для успішного засвоєння методики вивчення російської мови, можна запропонувати такі загальні умови, якими є, по-перше, необхідність осмислення культурологічного елементу при вивченні російської мови, що дає установку на готовність долати при здійсненні виховного впливу на студента; по-друге, методика вивчення російської мови вимагає опанування не лише смисловим його наповненням, але й способом звучання. Як відмітив Д. Ліхачов, людину найкраще пізнати й зрозуміти можна, якщо послухати, як вона розмовляє. Мова йде про «звучання», що є ознакою і стилю і культури самого студента; по-третє, методика вивчення російської мови передбачає осмислення процесу вивчення лінгвістичного та мовленнєвого матеріалу, що активно впливає на формування світогляду, морально-духовних переконань, розвиток природних задатків і соціалізацію студента.

Вивчення російської мови передбачає застосування варіативної системи інтелектуально-вольової діяльності, що пов'язана з різними видами духовного життя і формування культури всієї системи освіти. Методика вивчення російської мови, як і української передбачає необхідність відчувати естетичну сутність мови й мовленнєвої діяльності. Формування естетичного сприйняття і почуття мови й мовлення студентом є важливою умовою його успішного руху не тільки при вивченні мови, але й під час виконання різних інших завдань професійного й соціального призначення. Як сказав В.Г. Белінський, почуття вишу-